

Psichologijos re-vizija

James HILLMAN

James'as Hillmanas yra vienas iš ryškiausių Karlo Gustavo Jungo „sekėjų“, buvęs Jungo studijų instituto Ciuriche direktorius, toliau dirbęs praktinį psichoterapijos darbą bei rašęs JAV, Konektikuto valstijoje. Žodį „sekėjas“ jo atveju išties tegalima rašyti kabutėse, nes J. Hillmanas sukūrė savo mokyklą, savitą psichoterapijos teoriją bei metodą. Kaip kad Jungas, atsiribojęs nuo Freudo psichoanalizės, savo sritį pavadino analitine psichologija, taip Hillmanas žengė dar vieną žingsnį ta pačia kryptimi ir sukūrė archetipinę psichologiją. Su archetipinės psichologijos esme bei toli siekiančia, Lietuvai savaip itin aktualia jos kūrėjo mąstysena skaitytojų supažindins keletas ištraukų iš žymaus J. Hillmano veikalų „Psichologijos re-vizija“ (Re-Visioning Psychology, leidinio metrikas žr. gale).

Jungo archetipiniai asmenys: „mažieji žmonės“

Jungiškoje tradicijoje žodžiai Šešėlis, Patis [Self], Ego, Anima ir pan. žymi struktūrinius psichikos komponentus. Šios psichinės struktūros visuomet *įsivaizduojamos kaip dalinės asmenybės*, o jų tarpusavio santykiai – veikiau kaip dramos personažų santykiai, o ne kaip kūnų ir jėgų sąveika fizikoje. Kiekvienas iš mūsų esame ne jėgų laukas, o veikiau vidinių tarpasmeninių santykių laukas, vidinė bendruomenė, vidinė valstybė. Taip psichodinamika virsta psichodrama: mūsų gyvenimą lemia ne tiek įvairių jėgų spaudimas, kiek atitinkamas mitinis scenarijus. Dar daugiau, šie asmenybės komponentai, atlikdami *savo* archetipinius vaidmenis, kuriuos mes vadiname *mūsų* gyvenimo problemomis, gauna asmeninius įvardžius. Mes familiariai kalbame apie juos: „Ji (motinos kompleksas) mane paralyžiuoja“; „Jis (tėvo kompleksas) nesiliauja mane varęs pirmyn – nori, kad siektčiau tobulybės“. Dar mes grumiamės su savo slapta antiasmenybe, kurią Jungas pavadino Šešėliu, nes slepiame ją tamsoje, – savo pasauliškais ketinimais jis niaukia mūsų gyvenimą. Visus šiuos personažus Jungas vadina „mažaisiais žmonėmis“, tačiau, nepaisant tokio ironiško apibūdinimo, pripažino, jog žmogaus likimą jie vairuoja kur kas labiau nei mūsų įprastasis „aš“.¹

Aštrindamas savo įžvalgą į šiuos nepaprastus asmenis, atstovaujančius mūsų kompleksams, Jungas aptiko, kad jų autonomiškumas bei intencionalumas kyla iš dar gilesnių, nepalyginti svarbesnių figūrų. Tai archetipai, asmenys, kuriems galų gale ir esame skolingi už savo asmenybę. Kalbėdamas apie juos Jungas sako, jog „esame prispirti apversti savo racionalistinę minčių eigą ir, užuot aiškinus šias figūras kaip savo psichinių būsenų personifikacijas, turime savo psichines būsenas aiškinti kaip jų pasireiškimus... Tatai ne mes juos įasmeninam – jie yra asmenys iš prigimties ir nuo pat pradžių“.² Grindžiant psichiką asmenybiškomis struktūromis, o ne iš kitų mokslų ar filosofijos pasiskolintomis sąvokomis, netgi Jungo metapsichologija lieka psichologiška. Jis niekuomet neišniekina sielos mėginimais rasti principus jai paaiškinti už jos pačios vaizduotės pasaulio. *Mes visada kalbame apie asmenis*, net kalbėdami abstrakcijų lygmenyje, nes psichikos pagrindai yra archetipiniai asmenys.

Jungo nuostata yra ta, kad būties atraminiai taškai yra sielos „vaizduotės vaizdiniai“ [fantasy-images]. Kiekviena sąmonė remiasi šiais vaizdiniais. Visa kita – proto idėjos, kūno jautimai, mus supančio pasaulio suvokimas, įsitikinimai, jausmai, troškimai, kad išvis būtų mūsų patiriami, turi pasireikšti kaip vaizdiniai. „Pats paprasčiausias ‘patyrimas’ – tai nepaprastai sudėtinga psichinių vaizdinių struktūra“.³ Galėtume paklausti: kas apskritai yra psichika? Ką turite galvoje, sakydamas „psichinis patyrimas“ bei „psichinė tikrovė“? Atsakymas – „vaizduotės vaizdiniai“. „Vaizdinys yra psichika“, – sako Jungas.⁴ „Psichiką iš esmės sudaro vaizdiniai..., gyvybinės veiklos ‘paveikslėliai’“.⁵

Pradžioje buvo vaizdinys. Pirmas – vaizduotė [imagination], paskui – patyrimas. Pirmas – fantazija, paskui – tikrovė. Kaip kad sako Jungas, „psichika kasdien kuria tikrovę. O vienintelis žodis, kuriuo galiu šią veiklą įvardinti, yra vaizduotė [fantasy]“.⁶ Žmogus visų pirma yra vaizdakuris [imagemaker],⁷ ir mūsų psichinę substanciją sudaro vaizdiniai. Mūsų būtybė yra *įsivaizduojama* būtybė, ir pati būtis – tai vaizduotė. Iš tikrųjų mes esame padaryti iš tos pačios medžiagos kaip sapnai.

Kadangi tiesiogiai ir betarpiškai mes tepatiriame vaizdinius ir iš šių vaizdinių kuriame savo pasaulius, vadindami juos tikrove, tai iš tikrųjų gyvename pasaulyje, kuris nėra nei „vidinis“, nei „išorinis“. Psichinis pasaulis veikiau yra būtent vaizduotės pasaulis, kaip kad pati psichika – vaizdinys. Paradoksalu, tačiau tuo pat metu ir šie vaizdiniai yra mumyse, ir mes gyvename tarp jų. Psichinis pasaulis empiriškai patiriamas kaip esąs mūsų viduje, ir vis dėlto jis supa mus savo vaizdiniais. Aš sapnuoju ir sapnus patiriu savo viduje, ir vis dėlto tuo pat metu vaikštinėju po savo sapnus ir pats esu viduje jų.

Kadangi mūsų psichikos medžiagą sudaro vaizdiniai, vaizdinių kūrimas yra *via regia*, karališkasis kelias į sielą. Sielos medžiagos gamyba – tai sapnavimas, fantazavimas, vaizdijimas. Psichiškai gyventi reiškia vaizdinti,⁸ gyventi su siela reiškia turėti gyvą ryšį su vaizduote. Būti sieloje – tai patirti vaizduotę tikrovę ir kartu pamatinę vaizduotės tikrovę.

Vaizdinių, kurie sudaro sielos medžiagą ir jos vertybes, struktūrą lemia archetipai. Jie „nuolat kreipia bet kokią vaizduotės veiklą nubrėžtais takais“, – sako Jungas.⁹ Šie takai yra mitologiški; kitaip sakant, vaizduotė teka į tam tikrus motyvus (mitologemas) bei atitinkamus veikėjų sąstatus¹⁰ (mitemas). Tokios schemas išryškėja viso pasaulio mituose, taip pat literatūroje, mene, mokslinėse teorijose, teologinėse doktrinosose, taip pat sapnuose, netgi vaikų sapnuose, ir bepročių kliedesiuose – visuose žmogaus veiklos padariniuose, kur tik pasireiškė vaizduotė. Mūsų vaizdiniuose slypi archetipiniai mitų asmenys. Jų tarpusavio santykiai ir nustato psichinio gyvenimo struktūrinius principus. [...]

Jungo atvertos durys į vaizduotės teritoriją kartu atskleidė prieš akis nebe vieno centro, bet policentrišką asmenybės paveikslą. Freudo ir Jungo psichologijų gelmės dėka mes susidarėme kur kas pilnesnį savęs pačių modelį. Mes suvokėme savo psi-

chiką iš prigimties esant padalintą į atskiras dalis bei fazes, sudėtą iš ankstyvesnių bei vėlyvesnių istorinių klodų, įvairaus išsivystymo lygmenų bei zonų, daugybės kompleksų bei archetipinių asmenų. Mes nebesame vientisos būtybės pagal vieno Dievo paveikslą, mus visuomet sudaro daugelis dėmenų: padykęs vaikas, herojus arba herojė, prižiūrintis autoritetas, asocialus psichopatas ir t. t. O kad jau suvokėme, jog kiekvienas iš prigimties esame nepaliaujama veikėjų kaita, tai ir skilusios asmenybės samprata nebekelia mums jokios grėsmės. Nuo šiol man galima regėti vizijas bei girdėti balsus, galima kalbėtis su jais, kaip ir jiems patiems tarpusavyje, anaip tol netampant bepročiu.

Romos Ego imperija: žlugimas bei pakrikimas

Šio [XX-o] amžiaus pradžioje skilusios asmenybės atvejai tapo sensacija. Bet visai ne todėl, kad jie būtų buvę naujiena. Vėlnių apsėdimas, kalbėjimas kalbomis, automatinis rašymas, *Doppelgänger* bei *déjà vu* patyrimai¹¹ ir kitos „asmenybės skilimo“ apraiškos jau seniai buvo gerai žinomos. Skilusios sielos idėja, kaip ir sukopojimo į gabalus motyvas, yra senesni dar už graikiškuosius mitus, tačiau tik šio amžiaus pradžioje atsirado „šizofrenijos“ terminas,¹² ir ji buvo kruopščiai aprašyta. Tik tokio kraštutinio psichinio negalavimo dėka į mūsų monocentrišką sąmonę tegalėjo vėl prasiveržti suasmeninančioji vaizduotė.

Skilusi asmenybė – tai galas racionalaus proto valdžiai, todėl šis fenomenas, žinoma, atsidūrė racionalaus proto gynėjų – psichiatrų taikinyje. Jiems dažnai tekdavo susidurti su kultūros rūpesčiais *in extremis*, simptomatiškai. Ketvirtajame ir penktajame dešimtmetyje mes išgyvenome tai, kas tapo pavadinta „Susirūpinimo amžiumi“. Pastaraisiais dešimtmečiais „halucinacijos“ (LSD) apskritai pakirto mūsų materialistinė suvokimo teoriją ir ją paremtą pasaulėvaizdį, o „depresija“ privertė atsivėlgti į be paliovos augantį tiesiog maniakinį mūsų kultūros paviršutiniškumą. Pagaliau „autizmas“ primena mums, jog siela gali išvis atsisakyti įžengti į šį pasaulį ir visiškai užsidaryti savo vidinėje pilyje.

Oficialus „šizofrenijos“ terminas buvo nukaltas kaip tik prieš Pirmąjį pasaulinį karą, kai atitinkama fragmentacija pasireiškė tapyboje, muzikoje, literatūroje, o atitinkama ego pozicijos reliatyvizacija – gamtos moksluose.¹³ Skilusios asmenybės atvejai buvo reikšmingi tuo, kad patvirtino individo nevienalytiškumą tada, kai tas pats nevienalytiškumas pradėjo reikštis kultūroje. Iš šios susiskaidžiusio šizoido perspektyvos mūsų regimas pasaulis nebėra suimtas daiktan racionalaus proto, jis *iš vis nebėra suimtas ir nebeturi centro*. Jo vietoje – tvarką griauantis spontaniškumas, reliatyvumas, nenuoseklumas, ne-harmonija, dvasių bei gyvų sielos vaizdinių antplūdis, taigi – archetipinių asmenų sugrįžimas.

Skaidymosi – atskilimo, atsidalinimo, personifikacijų, įvairėjimo, nevienareikšmiškumo – reiškinius ego visuomet laikys liga, kaip jie ir tapo pavadinti. Tačiau psichinio lauko visumos kontekste šį pakrikimą galima suprasti kaip centrinei valdžiai pareikštas dalinių asmenybių teises. Mes susiduriame su atkaklia „valia“¹⁴ daryti ir kalbėti savajam ego visiškai svetimus dalykus, pirkti tai, ko visai nenorime, valgyti daugiau nei ketinome, persiimti motinos ar tėvo, ar tiesiog naujo draugo įpročiais. Naujas dalinis asmuo iškyla su kiekvienu jausmu, nuomone, poreikiu. Sociologas kalbėtų apie subkultūras, politologas – apie sričių automomiją bei vietinę savivaldą. Kad ir kaip žiūrėsi, centrinis valdymas praranda galią.

Šiandien įprasta mūsų kultūrą lyginti su romėniškąja, ir iš dalies todėl, kad mūsų siela išgyveno ilgalaikę *pax romana*. Nepaliaujamas plėtimasis bei tolimų barbariškų žemių civilizavi-

mas yra ne kas kita kaip ego plėtra. Klasikinis šio sielos romanizavimo aprašymas priklauso Freudui: „Sustiprinti *ego*, padaryti jį labiau nepriklausomą nuo *super ego*, praplėsti jo suvokimo lauką bei visą jo organizaciją taip, kad jis galėtų įsisavinti naujas *id* porcijas; kur buvo *id*, turi būti *ego*. Štai kas yra kultūra“.¹⁵

Pastraipą jis baigia palyginimu apie jūros užlietų plotų nusausinimą, t. y. melioraciją – irgi romėnišką užsiėmimą. Puikus Freudo sekėjas Otto Fenichelis, kurio autoritetingas vadovėlis į kompendiumą sutraukė visą psichoanalitinę neurozės teoriją, patvirtina šį imperialistinį vaizdijimą: „Visų neurotinių reiškinų bendras vardiklis yra normalaus valdymo aparato nepakankamumas“.¹⁶ Silpnas ego – neurotiškas ego, neurozė – tai ego kaltė, o gydymas – tai valdymas iš centro. Romos bastionui kitų mano sielos asmenų reakcijos („tai, ko aš neliepiu“) yra visiškai svetimos, ir ligos istorikas jas aprašys kaip tam tikras personifikuotas keistenybes iš mano „laukinių provincijų“, kur neįprastai elgiamasi ir garbinami neįprasti svetimi dievai.

O „Romos žlugimo“ vaizdiny, talpinantis visuomenės dezintegraciją bei pagonizaciją, nusako tai, kas atsitinka psichikai, kai jos senasis ego nusilpsta, ir sąmonė liaujasi vergavusi centrui. Sąmonė išsivaduoja iš romėniškos identifikacijos, iš centrinės valios bei racionalaus proto valdžios. Ši identifikacija šiaip jau padarė psichikai meškos paslaugą: ji kartu įvedė savo priešybę – pasąmonę (*unconscious*) kaip susiskaldymą bei dezintegraciją. Abi šios pozicijos tėra stereotipai ir turi būti perprastos kaip paprasčiausiai *skirtingi sąmonės būdai*. Centras ir periferija, Roma ir provincijos, reiškia skirtingas vertybių sistemas, skirtingus kelius vaizduotei, skirtingą galios laipsnį. Tačiau centrinis Romos ego nė kiek ne „sąmoningesnis“ už kitokio būdo svetimšalius kompleksus. Sąmonė gali būti išskaidyta ir dėl to nė kiek nesumenkti, ji gali grįžti į laukus ir miškus, prie savo policentriškų šaknų daugybėje kompleksų su jų asmenybiškais šerdimis, t. y. atsimainyti į politeistinę psichologiją paremtą sąmonę.

Politeistinė psichologija reiškia vidinę psichikos įvairovę ir sąmonės lokalizaciją iškart daugelyje figūrų bei centrų.¹⁷ Psichologinis politeizmas suteikia archetipines talpas išsiskaidžiusioms mūsų dalims sudėti ir, visų svarbiausia, atveria visiškai kitą patologijos perspektyvą. Ryšį tarp mūsų vidinių asmenybiškų „sąmonės šukių“ ir politeizmo dievų bei deivių nusako Jungas: „Jei-gu tendencija į susiskaidymą nebūtų žmogaus psichikai būdinga iš prigimties, tai dalinės psichinės sistemos išvis niekuomet neatskiltų; kitaip sakant, išvis niekuomet nebūtų atsiradę nei dvasios, nei dievai. Tai kaip tik ir yra priežastis, kodėl mūsų laikmetis pasidarė toks bedieviškas ir profaniškas: mes praradome bet kokį pasąmoningosios sielos žinojimą ir išpažįstame vien sąmonės kultą visa ko kito sąskaita. *Mūsų tikroji religija – tai sąmonės monoteizmas*, apsėdimas, pasižymintis fanatišku dalinių autonominių sistemų neigimu“.¹⁸

Kai sąmonės monoteizmas nebegali paneigti dalinių autonominių sistemų egzistavimo ir tiesiog nebesusidorėja su realia psichine būseną, iškyla vaizdiniai apie sugrįžimą prie graikiškojo politeizmo. Nes „sugrįžimas Graikijon“ leidžia tvarkytis tada, kai mūsiškiai centrai nebeatlaiko, ir viskas pakrinka. Politeizmo alternatyva neteigia žūtbūtinės opozicijos tarp žvėries ir Betliejaus, tarp chaoso ir vienybės – ji laiduoja visų psichikos dalių sambūvį, o vaizdijimui siūlo graikų mitologiją. „Sugrįžimą Graikijon“ išgyveno ir pati senovės Roma, ir italų Renesansas, ir Romantizmas revoliucijos laikais. Pastaraisiais metais jis yra neatskiriama gyvenimo dalis tokių menininkų bei mąstytojų kaip Stravinskis, Picasso, Heideggeris, Joyce'as ir Freudas. „Sugrįžimas Graikijon“ – tai tiesiog psichologinė reakcija į žlugimo grėsmę; jis suteikia modelį dezinteguotai integracijai.

„Sugrįžimo Graikijon” ekskursas

Pakankamai prirašyta apie „sugrįžimą Graikijon” estetikos, filosofijos, kultūros požiūriais. Mes visi linkę ieškoti Graikijoje praėjusios šlovės, tobulybės, grakštumo bei proto skaidrumo ir, žinoma, „ištakų”, nes būtent Graikijoje prasidėjo mūsų kultūra. Tačiau dabar mes gręžiamės Graikijon psichologinės išvalgos. Mes pamėginsime suvokti, ir kas gi yra pati ši „Graikija”, taip traukianti sielą, ir ką gi mūsų siela joje randa.

Kai dominuojanti vizija, tam tikrą laiką laikiusi savyje kultūrą vieningą, sueižėja, sąmonė regresuoja prie ankstesnės, kurioje ieško sau išgyvenimo bei atgimimo šaltinių. Kritikai yra teisūs, „sugrįžime Graikijon” atpažindami regresyvų mirties troškimą, bandymą pasprukti nuo dabarties konfliktų į mitologiją bei spekuliacijas apie vaizduotės pasaulį. Tačiau atsigręžimas atgal tik ir įgalina žengti pirmyn, nes atgaivina vaiko archetipą, šį žmogaus psichikos *fons et origo*, kuris yra tarsi bejėgiškumo akimirka prasiskleidžiant ateities pumpurui. „Renesansas” (atgimimas) būtų beprasmiškas žodis, jeigu kartu nereikėtų suirimo, mirties, iš kurios tasai atgimimas ateina. Kritikai išleidžia iš akių regresijos reikšmę ir būtinybę. Išleidžia iš akių kritikai ir būtent regresijos „Graikijon” būtinybę.

Mūsų kultūroje regresijai atsiveria du keliai – tai helenizmas ir hebraizmas, atstovaujantys psichologinei alternatyvai tarp daugio ir vienio. Šią alternatyvą matome kiekviename kritiškae Vakarų istorijos taške, pavyzdžiui, kad ir Romos žlugimo laikais, kai Konstantinas pasuko į krikščionybę (kaip kad tuomet tapo pervadintas hebraizmas). Tą pačią alternatyvą vėl atpažįstame tarp Renesanso ir Reformacijos, kai Pietų Europa pasuko į helenizmą, o Šiaurės Europa – į hebraizmą.

Hebraizmas įtvirtina ego sąmonės monoteizmą. Šis kelias tinka, kai epochos ar individo sąmonė pajunta jos išlikimui geriau pasitarnausiant heroizmo bei vienybės archetipinį modelį. Ankstyvasis Kristus vaizdinys buvo sumišęs su kareivių Mitra¹⁹ bei raumeninguoju Herakliu, o Konstantino atsivertimą, galiausiai sustabdžiusį klasikinio politeizmo bangą, irgi lėmė kariškas regėjimas, aplankęs jį prieš pat mūšį.²⁰ Panašiai Reformacijos hebraizmą, nepaisant jo tolerancijos protestui, įvairovei bei atskaloms, archetipiškai įkvėpė suvienytos herojiškos galios vaizdiniai. Asmuo čia suvokiamas kaip nedalomas vienetas karinėje tarnyboje, pašauktas lemiamam susidūrimui, vienas prieš vieną, su Dievu. Šiandien monoteistiniu keliu einame kaskart, kai tik sielos krizę stengiamės išspręsti ego psichologijos priemonėmis, kai tik stengiamės „padaryti reformą”.

Krizės ištikta psichika, žinoma, turi ir kitų vaizdinio galiomybių. Helenizmas daugis ir hebraizmo vienis nėra vienintelės išeitys iš sielos patologinės dilemos. Dar galima pabėgti į futurizmą su jo technologijomis, atsigręžti į Rytus bei vidun, į laukinę gamtą, pagaliau veržtis aukštyn į visišką transcendenciją. Tačiau šios alternatyvos mažiau autentiškos. Jos pernelyg paprastos, jos neigia mūsų istoriją ir istorijos vaizdinių reikalavimus. Jos ragina išsisukti iš padėties, užuot ją pagilinus, aptikus jos kultūrinį pamatą bei išskyrus sudedamąsias dalis.

Mokslinė fantastika ir paties mokslo fantastika, indėnų ar patarėjų iš Rytų pamokymai – kad ir kokie išties puikūs bei išmintingi jie būtų – negali prizadinti mummyse mūsiškės, vakarietiškos vaizduotės istorijos, atskleisti tų vaizdinių, kurie iki šiol nejučia tebeveikia mūsų sielas. Apeidami mūsiškę vaizduotės tradiciją, jie tik juolab mus nuo jos atskiria. Vadinasi, hebraizmui bei helenizmui alternatyvūs keliai pasireiškia kaip represija, iš tikrųjų tik paūmindami mūsų besieliškumą, nuo kurio turėjo atgaivinti. Hebraizmas netinka šiuolaikinėje dilemoje paprasčiausiai todėl, kad ir taip pernelyg įsitvirtinęs mūsų pa-

saulėvaizdyje: kiekviename viešbučio kambaryje yra po Bibliją, kur verčiau galėtų būti po Odisėją. Savo ego sąmonės tradicijoje mes nebegalime rasti atgaivos, o vėl tik pastiprinimą troškims monocentriško proto įpročiams, kuriais jis laiko sugniaužęs pasaulį kartu su kaltę tik diegiančiais savo pamokslais. Tuo tarpu helenizmas neša pasąmoninio vaizdinio tradiciją, o pailius graikų politeizmas kaip tik atliepia nesuprantamose psichinėse situacijose susipainiojusiai mūsų sielai.²¹ Helenizmas gaivina suteikdamas platesnes erdves bei palaiminimą visai tai gausai vaizdinių, jausmų bei atitinkamų moralinių principų, kurie sudaro tikrosios mūsų psichinės prigimties įvairovę. Ir jų visai nereikia vaduoti iš „blogio”, jei tik nuo pat pradžių jie nėra įsivaizduojami esą blogi.

Jeigu susiskaidę į dalis mes nebegalime jų sudėti į vieną monoteistinę ego psichologiją ir nebegalime apsigauti futuristiniu progresu arba pirmykščiu natūralumu, kurie andai mus gelbėjo, ir jeigu mums reikia iš tikrųjų mūsų sielų painiavą atitinkančio sudėtingumo, tai mes anksčiau ar vėliau atsigręšime Graikijon. „Jokia kita mums žinoma mitologija – išsivysčiusi ar pirmykštė, senovinė ar šiuolaikinė – nepasižymi tokiu sudėtingumu bei sistemiškumu kaip graikų”.²² Graikų politeizmas – tai pats turtiniausias, geriausiai išdirbtas politeizmas iš visų,²³ todėl tikrai pajėgus išlaikyti antrinių asmenybių ir autonomiškų impulsų chaosą tiek individualioje psichikoje, tiek platesniame laike bei erdvėje. Ši fantastiška įvairovė suteikia sielai tikrą gausybę vaizdinių savo nesuskaičiuojamoms galimybėms atspindėti.

Visa graikų kultūra – menas, mintis, veiksmas – remiasi poli-centrišku mitiniu pagrindu. Tai kaip tik tas psichinis vaizduotės pasaulis, iš kurio radosi Graikijos šlovė. Su ritualais bei religiniais kultais šis mitinis pagrindas buvo, ko gero, mažiau susijęs nei kitų išsivysčiusių kultūrų mitologijos. Kitaip sakant, graikų mitas vaidina ne tiek būtent religijos, kiek apskritai psichologijos vaidmenį, veikdamas sieloje kartu kaip nepaprastų senovės Graikijos psichinių turtų nešėjas ir juos sužadinantis stimulus.

Tačiau „Graikijos”, į kurią gręžiamės, nereikia suprasti pažodžiui. Ji apima visus periodus nuo Minojinio iki Helenizmo, visas vietas nuo Mažosios Azijos iki Sicilijos. Ši „Graikija” mena tam tikrą istorinę bei geografinę *psichikos* sritį, mitinę, arba vaizduotės Graikiją, vidinę sielos Graikiją, kuri tik netiesiogiai yra susijusi su realia geografija bei realia istorija, šitaip kartu jas nuvertindama. „Iki pat Romantizmo Graikija tebuvo tarsi muziejus su net paniekos nevertais gyventojais”.²⁴

Petrarka, daugiau už bet ką kitą keturioliktame amžiuje prisidėjęs prie antikinės literatūros atgaivinimo, neskaitė graikiškai. Aštuonioliktame amžiuje Winckelmann’as, daugiau už bet ką kitą prisidėjęs prie klasicizmo atgaivinimo ir kaip tik išradęs šiuolaikinį Graikijos garbinimą, niekad nėra joje buvęs ir, ko gero, niekad nėra matęs nė vienos originalios didesnės graikų skulptūros. Nevoko jone nei Racine’as, nei Goethe, nei Hölderlinas, nei Hegelis, nei Heine, nei Keatsas, nei netgi Nietzsche. Ir vis dėlto jie visi savo darbuose atstatinėjo „Graikiją”. Absurdiška – ir fatališka – išimtis tėra Byronas. Kas be ko, graikų kalba tais amžiais buvo žinoma, garbintas Sokratas, mėgdžiota skulptūra, architektūra bei poetinė metrika, bet nedaugelis tėra buvę empiriškoje Graikijoje, ir tik retas yra kreipęsis į originalius graikų tekstus. Vyravo „emocionaliai įkrautas Graikijos vaizdinys”.²⁵ O savo emocinį krūvį šis vaizdinys išlaikė būtent pastovaus *mitų* korpuso dėka („graikų mitologija” – „Graikijos” metafora), išlikusio sąmonėje nuo posthelenizmo iki dabar.

„Graikija” išliko veikiau kaip sielovaizdis, o ne kraštovaizdis, vaizduotės karalystės metafora, kurioje dievų pavidalu buvo apgyvendinti archetipai. Todėl visus nuo Antikos išlikusių

mitų paliudijimus bei fragmentus galima kartu skaityti kaip duomenis bei paliudijimus apie vaizduotę. Archeologija tampa archetipologija, kreipdama dėmesį ne tiek į realią istoriją, kiek į amžinas vaizduotės reikmes, ir pasakodama mums apie tai, kas psichinėje tikrovėje vyksta dabar.²⁶

„Sugrįžimas Graikijon” nėra nei sugrįžimas į istorinę praeitį, nei persikėlimas į utopinę ateitį, utopinį kitados buvusį ir galintį vėl sugrįžti Aukso Amžių. Ši „Graikija” suteikia mums progą išvysti savo sielas bei savo psichologiją veikiau per išivaizduojamas vietas bei asmenis nei istorines datas bei žmones, veikiau erdvės, o ne laiko veidrodyje. Mes išvis išeiname iš laikiško mąstymo bei istoriškumo ir pereiname į vaizduotės sritį, išplėtotą „vietų” archipelagą, ten, kur dievai yra, o ne kada jie buvo ar dar bus.

Tarp Graikijos kaip fakto ir Graikijos kaip fantazijos gali kilti nesutarimai, nes istorijos bei literatūros mokslų tradicijoje ji suvokiama pažodžiui, kiekvienai naujai mokslininkui kartai mėgaujantis ankstesnės kartos prikurtų fantastiškų interpretacijų demaskavimu. Iš tikrųjų tad galima pasakyti, jog vidinė vaizduotės Graikija neišvengiamai paveikia ir klasikinio mokslo perspektyvą, juoba kad ši sritis taip pertekusi palaidotų, pakirstų, užmirštų bei nežinomų šaknų ir ištakų, mitų ir dievų, kad yra ypač palanki archetipų poveikiui vienaip ar kitaip susitant bei interpretuojant jos „faktus”. Dievai kovoja, regis, kaip tik šioje srityje, ir kaip tik dėl tos pačios archetipinės aistros mirusios kalbos, kurioms būtų sunku racionaliai įrodyti savo reikalingumą šiandien, savaime išlieka gyvos sieloje savo svarbos vaizduotei dėka.²⁷

Mes grįžtame Graikijon iš naujo atrasti savo mąstymo ir kultūros archetipų.²⁸ Vaizduotė sugrįžta čia, kad taptų archetipine. Grįždama į mitą, į tai, kas nefaktiška ir neistoriška, savo faktiškus, istoriškus keblumus psichika pervaiduoja iš kito žiūros taško. Graikija tampa daugyaliu didinamuoju veidrodžiu, kuriame psichika gali atpažinti savo asmenis bei procesus tokiose konfigūracijose, kurios pranoksta mūsų gyvenimą, tačiau yra tikroji mūsų antrinių asmenybių gyvenimo erdvė.

Versta iš: Hillman J. *Re-Visioning Psychology*.
– New York: Harper Perennial, (1976) 1992. – P. 22–30.
Iš anglų kalbos vertė Dainius RAZAUSKAS

NUORODOS BEI PASTABOS:

- Jung C. G. *Collected Works (CW)*. – Vol. 8, §209.
- Ten pat. – Vol. 13, §§299, 62.
- Ten pat. – Vol. 8, §623.
- Ten pat. – Vol. 13, §75; Vol. 11, §§889, 769.
- Ten pat. – Vol. 8, §618.
- Ten pat. – Vol. 6, §78, plg. §743.
- [Lietuvoje plg. E. Ališankos apyvarton įvestą terminą „vaizdijimas”, jo knygos pavadinimą „Vaizdijantis žmogus” (Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1998). – Pastabos laužtiniuose skliaustuose vertėjo.]
- [Originale *imagine*. Lietuvių veiksmažodžio *vaizdinti* pagrindinės reikšmės yra ‘1. kurti, rodyti vaizdą’, ‘2. suvokti vaizduote, mintyse susidaryti vaizdą’, ‘3. vaizdžiai rodyti, vaidinti’, ‘4. daryti vaizdą, vaizdingą, gyvinti’ ir pan. (žr. LKŽ XVII 975, 977). Išties įsidėmėtina, jog „daryti vaizdą” lietuvių kalboje savaime reiškia ir „gyvinti” – kaip tik tai, ką tvirtina autorius.]
- Ten pat. – Vol. 9, 1, §136.
- [Originale *constellation*, pažodžiui ‘zvaigždynas’, čia – išsidėstymas tam tikra tvarka, pagal tam tikrą sistemą. Lietuvių *sąstata* kaip tik ir reiškia ‘1. tam tikra eile, tvarka sudėstyti daiktų visuma’ bei ‘2. sistema’ (LKŽ XII 174).]
- [Vok. *Doppeltgänger*, pažodžiui ‘antrininkas’, čia žymi dviejų niekaip tarpusavy nesusių žmonių stublinančio panašumo atvejus. Pranc. *déjà vu*, pažodžiui ‘jau mačiau’, vadinama tokia būseną, kai atrodo, jog taip jau buvo, jog visiškai tas pats vyksta jau nebe pirmą kartą.]
- [Senąja graikų kalba *schizō* reiškia ‘skeliu, skaidau, skiedžiu’, o *phren*, kilm. *phrenos*, šiuo atveju – ‘siela, protas’. Taigi *schizo-phrenia* pažodžiui kaip tik ir reiškia skilusią sielą ar skilusį protą.]
- [Matyt čia visų pirma turimas galvoje fizikos „papildomumo principas”, kurio esmė ta, kad bet koks tyrinėtojas tyrinėdamas visuomet būtinai paveikia savo tyrinėjimo objektą, taigi iš tikrųjų tyrinėja jį ne tokį, koks jis būtų pats savaime, nepriklausomai nuo tyrinėtojo, o būtent tokį, kokiu pats jį pavertė. Šis principas suformuluotas elementariųjų dalelių fizikoje, kur jis yra itin akivaizdus, nes pats elementariosios dalelės, tiksliau, jos pėdsako stebėjimas tėra įmanomas ją atitinkamai paveikus kita elementariąja dalele ar elektromagnetiniu lauku. Tačiau galioja šis principas iš esmės visose pažinimo srityse. Trumpai lietuviškai jį galima būtų išsakyti priežodžiu „kaip pašauksi, taip atsišauksi”. Pasaulėžiūrinė jo išvada ta, kad mes apskritai nežinome, koks yra „objektyvus” pasaulis, nes visad gauname tik tokius atsakymus, kokius užduodame klausimus. Kitaip sakant, tikrovė yra reliatyvus, santykinis dalykas, jį iš esmės gimsta pažįstančiojo ir pažįstamojo, stebėtojo ir stebimojo santykiuose. Juoba dar turint galvoje panašiu laiku kitoje fizikos šakoje suformuluotą „reliatyvumo teoriją”.]
- Tai „valia” tų pačių įsmeintųjų galių, kurias ypač pabrėžė van der Leeuw. „Ko gi jūs, galios, pageidaujate? Ir kodėl gi jūs to pageidaujate?” – klausimai, kuriais į jas kreipiamasi (Religion in Essence. – I, §19, 4). Plg. jungiškąjį komplekso apibūdinimą, CW. – Vol. 13, §48; Vol. 8, §580.
- Freud S. *New Introductory Lectures on Psycho-Analysis*. – London: Hogarth, 1933. – P. 106. [Super ego ir id (lot. pažodžiui ‘tai’) – vėlyvojo Freudo sąvokos, atstovaujančios žmogaus psichikoje atitinkamai autoritetui ir nesąmoningumui plačiausia prasme, nesąmoningai gyvybei, prigimčiai, gamtai.]
- Fenichel O. *The Psychoanalytic Theory of Neurosis*. – New York: Norton, 1945. – P. 19.
- Dėl politeizmo ir įsmeinimo žr. Hillman J. *Psychology: Monotheistic and Polytheistic* // Spring. – 1971, p. 193–208; plg. Berlich A. *Der Polytheismus* // Numen. – Leiden: Brill, 1960, Nr. 7, p. 129; van der Leeuw. *Religion in Essence*, I, §19, 1.
- CW 13, §51 (kursyvas J. H.).
- [Romos kariuomenės išpažinta sinkretiška persiškos kilmės dievybė.]
- [Prieš mūšį su Maksencijumi (312 m.) imperatorius Konstantinas Didysis išvydęs vėliavą su kryžiaus pavidalo ženklą ir užrašą *in hoc signo vinces*, pažodžiui ‘su šiuo (ženklą, ar šia vėliava) laimėsi’.]
- [Autorius išleido iš akių dar vieną galimybę – būtent savo vietinės senosios tradicijos atveriamą vaizdijimo erdvę: užmirštas, tačiau savo archetipais pašąmoningai gyvas senovės keltų, germanų, slavų, baltų bei kt. mitologines dvasines tradicijas. Nors turi bendras indoeuropietiškas šaknis ir yra savo kilme tiesiogiai susijusios su atitinkamomis indų bei iranėnų tradicijomis Rytuose, jos vis dėlto yra nemažiau europietiškos už graikiškąją, irgi joms giminingą. Taigi gal kaip tik savosios senosios tradicijos tyrinėjimai bei apmąstymai, podraug lyginant ją su kitomis indoeuropietiškomis, tarp jų ir indiškąją bei iranėniškąją, gali suteikti sielai tikrai išganingą atgaivą.]
- Kirk G. S. *Myth, its Meaning and Function in Ancient and Other Cultures*. – Cambridge and Berkeley, 1970. – P. 205.
- Van der Leeuw. *Religion in Essence*, I, §19, 4. [Gana bent paviršutiniškos pažinties, pavyzdžiui, su indų mitologija, kad labai suabejotum tokiu graikiškosios išskirtinumu.]
- Weiss R. *The Renaissance Discovery of the Classical Antiquity*. – Oxford: Blackwell, 1969. – P. 140.
- Osborn J. M. *Travel Literature and the Rise of Neo-Hellenism in England* // Bull. N. Y. Publ. Libr. 67 (963): 300. Kartu Osbornas apžvelgia su „grįžimu Graikijon” susijusią literatūrą bei keliautojų pranešimus, ypač pradedant Renesansu.
- [Šitaip atgyja bei sugrįžta ne tik „Graikija”, bet ir „keltai”, ir, kas itin svarbu mums, – baltai. Kaip tik šia prasme galima kalbėti apie sugrįžimą į „vaizduotės Lietuvą”, į savo sielą „Lietuvą”, kurioje palengva atgimsta, iš nesąmoningumo sapno prisikelia mūsų senieji dievai, maitinami jiems aukojamu dėmesiu šiuolaikiniuose mitologijos tyrinėjimuose.]
- [Kaip tik čia, regis, slypi ir lietuvių kalbos tikrosios viltys, o kartu, vadinasi, būtent čia nūn vyksta lemiamą kovą už Lietuvos išlikimą.]
- Snell B. *The Discovery of Mind*. – New York: Harper Torchbook, 1960. – P. 258–261; plg. Ortega y Gasset J. *Meditations on Quixote*. – New York: Norton, 1963. – P. 76. Plačiau apie santykio su Graikija istoriją žr. Pfeifer R. *Von der Liebe zu den Griechen* // München Universitätsreden, n. f. 20. – München; Huber, 1957.